

FORTEPIANO CHOLG'U ASBOBIDA TOVUSHLAR RANG-BARANGLIGINING MUHIM AHAMIYATI

Kholmatov Sherzod Khushbekovich

*Termiz davlat universiteti Milliy libos va san'at fakulteti,
musiqa ta'limi kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada fortepiano cholg'u asbobida musiqa tovushlar rang-barangligining ustida ishlashning vazifalari va uning aniqlik bilan rang-barang ohanglarni professional tarzda ijro etish metodlaridan tashkil topgan bo'lib, pedagogning zimmasiga qo'yiladigan vazifa va topshiriqlarni unumli bajarish usuliyatlari va printsiplari, shu nuqtai nazardan berilgan ma'lumotlar aks etmoqda, binobarin har tomonlama barkamol avlod va yosh o'qituvchi kadrlarimizning sifatli olgan bilim ko'nikma malakalarini muayyan tovushlarni olish mexanizmlari va turli metodlar texnikasini qo'llash hamda uzviy qiyoslash, shuningdek, ilg'or tajribalarni keng takomillashtirishdan iboratdir.

Kalit so'zlar: cholg'u, rang-barang, pedagogika, instruktiv material, faollik, badiiy- ijrochilik, mutaxassis, madaniyat, san'at, musiqa, faoliyat, maktab, maqsad, vazifa, xususiyat, badiiy-to'garak, tovush, ohang, vazifa, musiqa,

Agar ijrochining musiqa asari ustida ishlashdagi asosiy vazifasi badiiy obrazni ifodalashdan iborat bo'lsa, bu vazifani hal qilishning eng muhim vositalaridan biri kerakli darajada sifatli tovushni topa olishdir. Shunga ko'ra G.Neygauz «musiqa tovush san'ati»,— deb yozgan va tovush musiqachining asosiy ishi ekanini ko'p marta ta'kidlagan edi. Klaviatura bilan shug'ullanishning, fortepiano ta'limining dastlabki paytidan boshlab tovush ustida ishlash kerak. Mashqlar mavhum bo'lmasligi, faqat barmoqlarni chaqqon ishlatish yoki texnik usullarni o'rganish uchungina o'tkazilmasligi kerak. Ba'zan tovush ustida ishlash jarangdor tovushlarni qidirishdan iborat bo'ladi. Shuni unutmaslik kerakki, ijro etishda «umuman» chiroyli tovush bo'l-maydi. Bir holda «chiroyli» tuyulgan tovush ikkinchi holda «xunuk» eshitilishi mumkin, eng muhimi tovush doimo badiiy obrazning mohiyatini ifodalashidir.

G. Neygauz o'zining mazkur kitobida uqtirganidek, o'qituvchi va o'quvchilarning tovush ustida ishlashdagi xatolari ko'pincha tovushni yetarlicha baholamaslikda yoki unga ortiqcha baho berishda ko'rinadi. Tovushni yetarlicha baholamaydiganlar asosiy vazifa deb o'quvchida izchil ijro etish malakasini texnik jihatdan bilimdonlikni tarkib toptirishni biladilar, tovushga ortiqcha baho beradiganlar esa aksincha, o'quvchiga chiroyli tovushlar bilan chalishni o'rgatishga harakat qilib, birinchidan, go'zallik nisbiy tushuncha ekanini, ikkinchidan, ijrochilik texnikasini o'zlashtirmay turib badiiy g'oyani ham yetarli darajada mazmunli amalga oshirib bo'lmasligini unutib qo'yadilar.

Fortepianoni chalishning eng ko'p uchraydigan asosiy usullaridan biri legato bo'lib, u fortepianoda «kuylash» imkoniyatini yaratadi. Yaxshi legator bir qancha shartlarni amalga oshirishga bog'liq bo'ladi. Eng avval o'quvchini bitta tovushdan

boshlab o'zining ijrosi diqqat bilan eshitishga, tovushning cho'zilishini ham, chiroyli tugashini ham eshita olishga o'rgatish kerak.

Mana shularni nazarda tutib, o'quvchi tovushlar chiqarishi va qo'llarni yuritish mashqlar bilan shug'ullanadigan dastlabki darslardayoq unga pasayib borayotgan tovushni oxirigacha eshitishni va uning davom etayotganini barmoq uchi bilan sezishni o'rgatish kerak. O'quvchi qo'lni (masalan, oktava orqali boshqa klavishga yuritishda faqat qo'lni) emas, balki qandaydir tovushni ham eltishi lozim. Natijada tovushni oxirigacha eshitish va ko'chirishdan iborat uzluksiz jarayon hosil bo'ladi. Bu sezgi qo'llarni tabiiyroq shaklda harakatlantirishda yordam beradi. Qo'l va barmoqlarni chaqqon, faol harakatlantirish chiroyli ijro ustida ishlashning zarur shartidir. Barmoq va qo'lni klaviaturaga qo'ymaslik, balki undan tovushni olish, chiqarish; klavishni bosib va tutib turmaslik, balki tovushni tinglash va eltish, qo'lni ko'tarmaslik, balki nafas olish lozim. Bunday topshiriqlar qo'lning harakatlarini tabiiyroq shakllantiradi.

Shuni unutmaslik kerakki, ohangdor kuylarni ijro etishdagi asosiy kamchiliklar ko'pincha tovushni oxirigacha eshitmaslikdan va kuyning jonli harakatini yetarli darajada his etmaslikdan kelib chiqadi. Agar, quloq tovushni oxirigacha eshitmasa, barmoqlar passivlashadi; qo'llar bo'shashib, har bir tovush o'zidan oldingi tovushlarga qo'shilmay, qo'l va barmoqlarning yangi harakati yordamida qandaydir boshidan boshlanadi. Natijada frazalar uzuq-yuluq jonsiz bo'lib qoladi. Shunga ko'ra A.Goldenveyzer: «Agar men klavishni bosib, mazkur tovushni unutsam, so'ngra unga keyingi tovushni moslashtira olmasam, musiqaning ravonligini uzadigan uzilish ro'y beradi»,—deb yozgan edi.

O'quvchida bitta tovushni har xil ohangda va turli yo'sinda "ijro etish ko'nikmasini tarbiyalash ham muhimdir. Bularning hammasi eshitib tasavvur qilish qobiliyatining shakllanishi va uzluksiz takomillashuvi, eshitishni nazorat qilishning rivojlanishi, chalish vaqtida o'zini tanqidiy baholash ko'nikmasi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Choriyev Bekzod Bahrom o'g'li. (2024). Performance In Folk Instruments (Gijjak Kobus Bass). International Journal of Formal Education, 3(4), 66–68. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/2492>
2. Bekzod, C. (2023). THE HISTORY OF THE CREATION OF UZBEK FOLK INSTRUMENTS AND THE RAVINES OF IMPROVEMENT. Innovations in Technology and Science Education, 2(10), 76-79.
3. Choriyev, B. (2022). G'IJJAK QOBUZ BAS CHOLG'USINING YARATILISH TARIXI VA O'ZBEK MUSIQA IJROCHILIGIDA TUTGAN O'RNI. Journal of Integrated Education and Research, 1(7), 34–37. Retrieved from <https://ojs.rmasav.com/index.php/ojs/article/view/573>
4. Choriyev, B. (2022). ISSUES TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF MUSIC CULTURE CLASSES IN SECONDARY SCHOOLS. Journal of Integrated Education and Research, 1(1), 67–73. Retrieved from <https://ojs.rmasav.com/index.php/ojs/article/view/20>

5. Choriyev, B. B. O. G. L. (2022). O'zbekistonda xalq cholg'ularining takomillashuv jarayonlari hamda ko'p ovozli orkestr va ansamblarning tashkil topishi. *Science and Education*, 3(4), 776-780.
6. Choriyev, B. (2021). CONTENT AND LEVEL OF COMPETENCE OF MUSIC CULTURE LESSONS IN SECONDARY SCHOOLS. *EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH*.
7. Choriyev, B. (2021). umumiy o'rta ta'lim muassasalarida musiqa madaniyati darslari samaradorligini oshirishdagi kamchiliklar va muammolar. URL: <https://scienceweb.uz/publication/2144>.
8. Choriyev, B. (2021). BOLALAR MUSIQA VA SAN'AT MAKTABLARI HAMDA UMUMIY O'RTA TA'LIM MUAASSASALARI INTEGRATSIYASINI TA'MINLASHNING NAZARIY ASOSLARI. In *REPUBLICAN SCIENTIFICAL CONFERENCE MODERN EDUCATION AND UPBRINGING PROBLEMS, SOLUES AND PERSPECTIVE OF DEVELOPMENT*. Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan.
9. Choriyev, B. B. (2019). Ideological bases for the modernization of Uzbek folk instruments. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 12(80), 83-87.
10. Jumayev, X. (2024). BOSHQARUVNING XORIJIY MODELLARI VA O'ZIGA XOS TAMOILLARI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 3(2), 66–69. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/27195>
11. Xakimov, O. B. (2022). FOLKLOR IJROCHILIK SAN'ATIDA QO'SHIQ JANRINING O'RNI. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(7), 23–28. Retrieved from <https://ojs.rmasav.com/index.php/ojs/article/view/571>
12. Xakimov Orifjon Boboramazonovich. (2024). PERFORMANCE SKILLS AND ARTISTRY IN SURKHAN OASIS EPIC TRADITIONS. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 24, 45–50. Retrieved from <https://ejird.journalspark.org/index.php/ejird/article/view/982>
13. Xakimov, O. . . (2024). The Formation of the Art of Surkhandarya Musical Performance. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(4), 254–259. Retrieved from <https://www.bjisrd.com/index.php/bjisrd/article/view/2019>